

Investeren in onze 'binnenkant'

Hart voor de aarde, hart voor jezelf; leidraad voor natuurlijk leven.
Brigitte van Baren en Johannes Witteveen. Gibbonuitgeefagentschap, 120 pag., 2015

Duurzaamheid van binnenuit; hoe een nieuw, bruisend bewustzijn de wereld verandert. Froukje Jansen en Annick de Witt. Prometheus/Bert Bakker, 223 pag., 2015

Globaal zijn er vier manieren waarop je tegen de milieuproblematiek kunt aankijken: technisch, economisch, politiek en levensbeschouwelijk. 'Duurzaamheid van binnenuit' en 'Hart voor de aarde' passen in het laatste perspectief. Wel geven de boeken daar heel verschillend invulling aan.

De kern van 'Hart voor de aarde' vormt een dialoog tussen de schrijvers. Witteveen, voormalig minister van Economische Zaken en topman van het IMF, verwoordt de inzichten uit het universeel soefisme - een recente variant op een oude mystieke stroming - en Van Baaren die van Zen en van Franciscus van Assisi. Beiden zijn het er over eens dat mensen door dieper inzicht en oefeningen zich meer met andere mensen en de aarde

verbonden gaan voelen. Witteveen neemt ook standpunten ten aanzien van de actualiteit in. Volgens hem werkt het marktkapitalisme niet goed en moet de marktmacht van grote ondernemingen worden beperkt. Ook is hij voorstander van de invoering van een flinke CO₂-tax. Dat kan volgens Witteveen zonder de groei te schaden.

Centraal in het boek staan de vier principes van het 'Handvest van de Aarde' (Earth Charter): 1. ecologische integriteit, 2. sociale

en economische rechtvaardigheid, 3. respect en zorg voor alle levensvormen, en 4. democratie, geweldloosheid en vrede. Het boek wil het hart van de lezer raken, om daarmee "het hart van de aarde (tijdig) te helen". Het Handvest zelf is een verklaring waarin een aantal fundamentele ethische principes staat die nodig zijn om in de 21e eeuw een rechtvaardige, duurzame en vreedzame wereldwijde gemeenschap te realiseren (zie www.earthcharternederland.nl).

De auteurs zien opvallende overeenkomsten tussen hun inspiratiebronnen: het belang van eenvoud, adem, stilte en introspectie. "Door het natuurlijke in ons zelf te zien, zijn we in staat ook de natuur om ons heen te herkennen als een deel van wie wij zijn. Dan herkennen we ook de anderen en onszelf." Het boek bevat ook bewustzijnsoefeningen en praktische tips en gedragsregels. Ze laten zien hoe het werkt om je bescheiden, gelijkwaardig en dienstbaar op te stellen, mensen hulp en zorg te geven en "in stilte dilemma's te aanschouwen".

Dé ontbrekende schakel

'Duurzaamheid van binnenuit' is eveneens gebaseerd op gesprekken. Die zijn uitgewerkt tot goed lopende verhalen. Zowel de auteurs als de geïnterviewden zijn betrokken bij het door prinses Irene opgerichte 'Natuurcollege'. Het doel van deze organisatie is een bijdrage te leveren aan het herstel van de relatie tussen mens en natuur. Middelen hiertoe zijn een programma voor schoolkinderen, een jaarlijks 'Fête de la Nature', rondetafelgesprekken, trainingen en retraites voor volwassenen.

In navolging van de doelstelling van het Natuurcollege draagt het boek een verbindende visie over de samenleving uit. De auteurs zijn van mening dat de aandacht voor ons denken en voelen, voor onze 'binnenkant', de schakel is die in het huidige denken over duurzaamheid ontbreekt. In alle gesprekken wordt ingegaan op de levensfilosofie van de betreffende persoon en bij vrijwel iedereen is een herinnering uit de prille jeugd terug te vinden waarin de

band met de natuur tot stand is gekomen. Het gaat om bekende Nederlanders als de astronaut André Kuipers, Prinses Irene, filosoof Matthijs Schouten, Tridosbank-directeur Peter Blom, onderzoeker en activist voor een innerlijke klimaatverandering Annick de Witt, voormalig IUCN-directeur Willem Ferwerda, sociaal ondernemer Tom van de Beek, herboriste Anne Leeftang, Rabo-directeur Albert Jan Slomp, presentatrice Froukje Jansen en SER-lid Klaas van Egmond. Dit levert een verzameling interessante portretten op en - inderdaad - een samenhangende visie. Het boek benadrukt de samenhang tussen het materiële en het geestelijke en tussen individu en geheel. Dit leidt tot interessante gezichtspunten en inspirerende voorbeelden en acties.

'Duurzaamheid van binnenuit' is niet alleen omvangrijker dan 'Hart voor de aarde', maar biedt ook meer variëteit en diepgang. Anderzijds bevat 'Hart voor de Aarde' mooie teksten en praktische oefeningen. Wie aan zichzelf wil werken, heeft meer aan dit boek. Voor het verrijken van je blik op de samenleving is de 'Duurzaamheid van binnenuit' juist een aanrader. **OvS**

Circulaire held gezocht!

In cirkels sturen? Reflecties over de transitie van een lineaire naar een circulaire economie. Redactie: Mark van Twist, Nancy Chin-A-Fat, Jorren Scherpenisse en Martijn van der Steen, NSOB, 126 pag., 2015, www.nsob.nl

Deze essaybundel van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) verkent wat de transitieopgave van een lineaire naar een circulaire economie behelst en wat dat voor overheidssturing betekent. De bundel is op verzoek van het Ministerie van Binnenlandse Zaken samengesteld en het accent ligt dan ook op het thema 'bouwen en wonen'. De tien essays zijn echter zo rijk en gevarieerd dat de bundel interessant is voor iedereen die de circulaire economie verder wil brengen.

De essays kennen verschillende invalshoeken: 1. de *economie*, waarbij verdienmodellen centraal staan, 2. de wetenschappelijke *kennis over gedrag*, waarmee rekening moet worden gehouden, 3. de praktijkervaringen met het *verbinden van partijen* die niet van nature met elkaar samenwerken, 4. de verschillende

schaalniveaus, variërend van lokaal tot mondiaal waarop samenwerking kan plaatsvinden en 5. kritische beschouwingen van het *concept van circulaire economie* met bijbehorende sturingsopties.

De essays maken duidelijk dat circulaire economie nog een "zeer onvolkomen theorie" is en zeker geen theorie voor een nieuwe economie. Daarvoor ontbreekt een stevig fundament met een meer systemische benadering. Tegelijkertijd blijkt het concept verbindend en motiverend te werken, misschien juist omdat het zo vaag en breed is dat het de onderliggende belangen verbergt.

De bundel kent zeker kritische elementen maar kenmerkt zich ook door pragmatisme en doet constructieve suggesties voor overheidsturing om de circulaire economie te stimuleren. Uit de essays blijkt dat het creëren van een circulaire economie een enorme omschakeling vraagt van bedrijven, consumenten en overheden. Bedrijven moeten samenwerken in de keten, terwijl de consument bereid moet zijn om meer te gaan recyclen, delen en leasen. Aan de overheid wordt een bijzonder grote rol toegedicht. De overtuigde gangmakers achter Circle Economy, een coöperatie van ondernemers met circulaire projecten, gaan zelfs zo ver dat in hun ogen de overheid 'de held' zou moeten zijn die het voortouw neemt bij transitie naar een circulaire economie.

In haar reflectie geeft de redactie aan dat de overheid op verschillende borden tegelijkertijd moet schaken. Dat varieert van het stimuleren van concrete initiatieven en het verbinden van partijen tot het interveniëren in het systeem waardoor meer ruimte ontstaat voor nieuwe initiatieven. De essays schetsen een breed handelingsrepertoire voor de overheid. Daarmee is dit toegankelek geschreven boekje vooral een 'must' voor ambtenaren die bij gemeenten, provincies of het Rijk de circulaire economie willen bevorderen. **TvdW**

